

ZUYLESTEIN

Levend Erfgoed

Geachte lezer,

Open Monumentendag wordt jaarlijks georganiseerd door OMD Amerongen en het landelijk bureau Open Monumentendag in samenwerking met de Vrienden Loterij. Het landelijke thema van Open Monumentendag 2023 sluit aan bij het Europese thema Arts and Entertainment en heeft als titel: “Levend Erfgoed”.

Ter gelegenheid van Open Monumentendag Amerongen in 2023 verschijnt dit themaboekje **“Zuylestein Levend Erfgoed”**. Zuylestein zoekt steeds opnieuw een op de toekomst gericht bestaan. Museaal én innovatief. De historie is een blijvende inspiratiebron voor de toekomst. Zuylestein is een voorbeeld van erfgoed dat blijft leven. De droom, die Jemima de Brauwere in 2017 verwoordde in de OMDA-uitgave ‘het etende dorp in 2067’ lijkt realiteit te worden.

Liesbeth Ruitenberg, Jacqueline Ruijs, Thea Dengerink en Jemima de Brauwere onderzochten en beschreven op een boeiende wijze de bouwgeschiedenis, de bewoners, park en tuin en de toekomst van Zuylestein: een icoon op de Utrechtse Heuvelrug.

Zuylestein heeft een bijzondere historische relatie met kasteel Amerongen. Het landgoed ligt op het grondgebied van Leersum, maar hoort voor een deel ook bij Amerongen. Deze uitgave is vanwege die verbinding tussen beide dorpen daarom tot stand gekomen in samenwerking met OMD Leersum en de Historische Vereniging Leersum.

Door dit themaboekje te lezen én.... Zuylestein te bezoeken kunt u het immateriële erfgoed ontdekken in de vorm van de culturele gebruiken, tradities, ambachtelijke vaardigheden, producten en verhalen. Dit immateriële erfgoed is – anders dan de stenen van een monument – voortdurend in beweging en verandert mee met de tijd.

Wij wensen u als bewoner of als bezoeker aan Amerongen en Leersum veel plezier met het lezen van deze tiende uitgave in de reeks OMD-themaboekjes.

Stichting Open Monumentendag Amerongen
Theo Joosten (vz)

Portierswoning met wapenleeuwen op toegangshek

OMDAT

opgedragen aan de zorgers van Landgoed Zuylesteijn

Omdat
het gezien wil worden,
de tekening in het groen
een Generaal Gesigt
van Huis Tuin en Plantagien
van Zuylesteijn

Omdat
het teruggevonden
teruggezet wil worden naar
waar het brein zwerfend
over de kavels
op zijn ideeën kwam

Omdat
het spoor
dat Naar het Leven Getekent
Daniel Stopendaal in het koper trok
er ook in de grond
te vinden is
een spoor naar
hoe het was

Omdat
de zichtlijnen
de weg wijzen
honderden jaren beukenhaag
gebleven
de vijver
versmald
de bank
in de uitsparing van de muur
de eerste halfhoogstam fruitbomen
een spoor naar
hoe het gaat worden

Omdat
het gezien wil worden
als een theaterstuk
gelezen
en begrepen
door de regisseur
slowmotion uitgevoerd
door
het decor in trage groei
beschouwd
beleefd voor wie
er doorheen loopt

Omdat
het er moet zijn
voedsel voor de zinnen
geur van vrucht, van vers
van rot, van rust
kleur van bloei,
van uitbloei

Omdat
het gezien moet worden
Het grondplan uitgezet
uitgelijnd, gekrast
de nagels zwart van aarde
de tekening in het groen

Omdat
het moet worden
zoals het ooit was bedacht
Daarom
hebben we beloofd
ervoor te zorgen

André van Zwieten

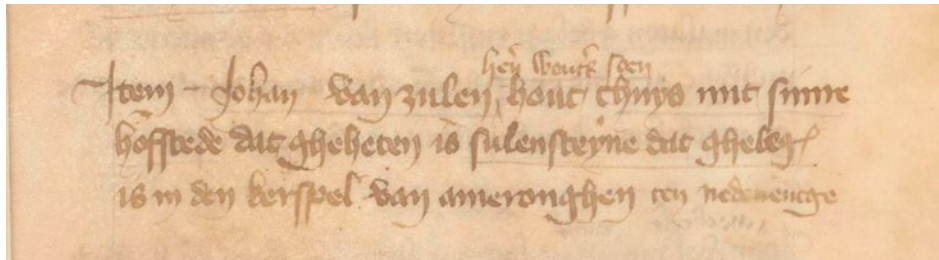

Agterste tuin richting sterrenbos

BOUWGESCHIEDENIS VAN KASTEEL ZUYLESTEIN

Een argeloze, onwetende wandelaar die vanaf de Rijkstraatweg het landgoed Zuylestein betreedt, zal misschien tevergeefs zoeken naar het 'oude' kasteel. Om zich vervolgens af te vragen of het gebouw achter de muur dan misschien dat oude kasteel is?

De vraag raakt direct de kern van de historie van Zuylestein: van een kasteel van rond 1400 naar een twintigste-eeuws huis in historische stijl. In dit hoofdstuk wordt de geschiedenis van het landgoed vanaf de bouw van het eerste versterkte huis tot de bouw van het huidige huis beschreven. In de volgende hoofdstukken komen de bewoners en de geschiedenis van de bijzondere tuin aan bod. Om te eindigen met de huidige bedrijfsvoering die van het landgoed weer een voedselproducerend en circulair bedrijf maakt.

▲ Oudste vermelding van Zuylestein 1381

Sulensteyne

"t Huys mit sine Hofstede, dat gheheten is Sulensteyne, dat ghelegen is in den kerspel van Amerongen ten Nedenencg" - zo wordt Zuylestein voor het eerst vermeld in het bisschoppelijke leenregister in 1381-1383. Ook uit de vorm en de afmetingen van de bakstenen die later gevonden zijn is de datum van rond 1400 te herleiden. Eerste eigenaar was Jan van Zuylen, die zich ook Van Zuylen van Natewisch noemde omdat hij ook de woontoren Natewisch in bezit had. Het huis had muren tot 150 cm dik, een rechthoekige plattegrond van ongeveer 10 x 18 meter en bestond uit twee bouwlagen en een kelder. Op de hoeken bevonden zich kleine torentjes.

Ridderhofstad

In 1536 kreeg Zuylestein het predicaat 'ridderhofstad'. In het kort komt dit neer op een vrijstelling van het betalen van 'huisgeld', een jaarlijkse belasting die werd opgelegd door de Utrechtse bisschoppen en de Staten van Utrecht. Om ridderhofstad te kunnen worden moest de bezitter van een gewone hofstad zien te voldoen aan een aantal voorwaarden: hij moest tot de ridderschap behoren, zijn huis moest een versterkt voorkomen hebben (met ophaalbrug en gracht) en op het terrein moesten meerdere gebouwen staan. In de omgeving mochten ook de huizen Lievendaal, Bergestein, Waayestein, Natewisch en Broekhuizen zich ridderhofstad noemen.

In de loop van de tijd werden verschillende kleinere vertrekken aan het versterkte huis toegevoegd. Hoe het kasteel er aan de buitenzijde uit zag, vóórdat stadhouder Frederik Hendrik het in 1630 kocht (voor f 35.000) als jachtslot, is te zien op de oudste afbeelding die er van het kasteel bekend is: een tekening in een vroeg-zeventiende-eeuws handschrift. Al eerder, in 1551, was de toegang voorzien van een rijkversierde ingangspoort in renaissancestijl. Vermoedelijk werd in de tijd ook het riddermatige karakter van Zuylestein aan de oostkant versterkt door de bouw van een vierkante toren.

▲ Tekening van Arnoldus Buchel (circa 1620)

Modernisering 1633-1634

Frederik Hendrik liet zijn aankoop - kasteel met boomgaarden en moestuinen - in de jaren 1633-1634 moderniseren: de zaalbouw werd uitgebreid met zijbeuken waardoor het kasteel een vierkante plattegrond kreeg met een indeling met drie langgerekte van elkaar gescheiden ruimten, in overeenstemming met de mode van die tijd (dezelfde indeling zien we in het Mauritshuis in Den Haag, waarvan de bouw ook in 1633 was begonnen). De ingang in de zuidoosthoek met het portaal uit 1551 werd verplaatst naar het midden van de gevel.

Die voorgevel kreeg een regelmatige indeling met kruisvensters met korfbogen (bogen opgebouwd uit drie of vijf aansluitende cirkelsegmenten). De toren werd verhoogd met vijf bouwlagen, bekroond met een uivormige spits. Rond 1635, dus vlak na de verbouwing, werd het kasteel opgemeten. Op een bewaard gebleven plattegrond zijn de benamingen van de vertrekken opgetekend.

Centraal lag de "Voorsael", in het verlengde daarvan "het quartier van haere Excellencie". Links van de voorhal en het "quartier" bevonden zich een "antij chambre", het "quartier van sijnen Excie" en een "garderobbe" met een "secreet" (toilet) dat

in de middeleeuwse muur was uitgehakt. De drie vertrekken aan de rechterkant zijn op de plattegrond niet nader benoemd. Het trappenhuis kwam in het oude toegangsvertrek in de rechterhoek. Met het regelmatige symmetrische grondvlak was het oude kasteel zo een modern zeventiende-eeuws huis geworden. Alleen de toren herinnerde nog aan de functie van het oorspronkelijke kasteel.

In het park om het kasteel werden productiebossen en zeven zogenaamde sterrenbossen aangelegd die niet alleen gebruikt werden voor de jacht, maar waarin ook gewandeld kon worden. In de loop van de tijd zijn de diagonale paden verdwenen; één bos is in 1895 gereconstrueerd. Over de siertuinen, moestuin en boomgaard die Frederik Hendrik liet aanleggen, kunt u verderop in dit boekje lezen. Het bijbehorende tuinman huis en de orangerie tegen de westelijke tuinmuur, gebouwd als speel- of zomerhuis, dateren eveneens uit de zeventiende eeuw.

Modernisering eind zeventiende eeuw

Een tweede modernisering van het kasteel vond plaats aan het eind van zeventiende eeuw, onder Willem van Nassau Zuylestein. Tijdens zijn verblijf werden de meeste grachten gedempt. Het stukje

gracht naast de oprijlaan bleef, toen de tuinen werden uitgebreid en ommuurd. Willem vergrootte de tuinen (daarover meer op pagina 22) en liet de kruisvensters op de bel-etage en de eerste verdieping vervangen door moderne schuiframen (zoals ook in Amerongen en Zeist). En de houten toegangsbrug tot de voorburcht werd vervangen door een stenen brug. Dit is goed te zien op de gravures van Daniël Stoopendaal uit circa 1710 en op een tekening van Jan de Beijer uit 1750.

Ook het interieur werd onder Willem van Nassau gemoderniseerd, met houten betimmeringen en schoorstenen. Voor stadhouder-koning Willem III wordt een Conincks Camer ingericht. De schouw met het wapen van de koning-stadhouder is waarschijnlijk door Daniël Marot ontworpen. Willem breidde zijn bezit in 1696 uit met de nabijgelegen ridderhofstad Waagestein, die nog steeds tot het landgoed Zuylestein behoort. De oude burcht werd waarschijnlijk in de achttiende eeuw afgebroken en vervangen door een boerderij. Uit later onderzoek bleek de bijbehorende schuur de donjon van de oude burcht te zijn.

▲ Stoopendaalprent: Zicht op Zuylestein vanaf de weg met schaapskooi

Een uitvoerige beschrijving van het kasteel is nog te lezen in enkele publicaties uit die tijd zoals:

- In de Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden uit 1772:

“t Is een pragtig ouderwetsch gebouw, rondom met trapgevels, op ieder van welken een zittende Leeuw geplaatst is, die een wapen houdt. Tusschen de twee voorste gevels rijst, van den grond af, een vierkante Tooren, in 't geheel agt of negen verdiepingen hoog [-]. Op den Tooren staat een knop, of bol, met een 'windwyzer', en, op de zyde van 't Huis, ter wederzyden van den Trapgevel, twee kleine hangtoorentjes met dergelyke knoppen. Aan den ingang over de brug vindt men twee spitse toorentjes, en, aan het voorplein, een steenen muur en graft [.]”

- In een kritische noot door geschiedkundige C.P.E. Robidé van der Aa in 1849:

‘[.] het is inderdaad te bejammeren dat dit aloude gebouw niet aan iemand toebehoort die het persoonlijk bewoont; het gaat nu gedurig van de eenen huurder aan den anderen over, en wordt meestal slechts gedeeltelijk bewoond. Het is niet voordeelig voor de instandhouding van zulke kasteelen, zoo de eigenaars in vreemde landen hun vast verblijf houden.’

Achttiende en negentiende eeuw

Sinds de laatste modernisering was er weinig meer aan het gebouw veranderd. Vanaf 1800 woonden de eigenaren van Zuylestein in het buitenland. Het kasteel werd toen verhuurd.

Auteur K. Sluyterman dacht daar in 1915 anders over: “Zoals het echter nu gegaan is, ontsnapte de architectuur aan al te ingrijpende veranderingen, waarbij het eigenaardige 16e eeuwsche karakter dat er de grote bekoring van is, onherroepelijk ware teloor gegaan”.

Beide commentatoren (zie linker kolom) hebben waarschijnlijk gelijk.

Het landgoed ging in 1830 over naar de familie Reede, woonachtig op kasteel Amerongen, tot 1879. De omvang van het bezit bedroeg toen ongeveer 275 hectare, waarvan 249 hectare tot Leersum en Ginkel behoorde. Tegenwoordig omvat het gebied 130 hectare. Toen kwam het in bezit van de familie Aldenburg Bentinck via nazaten van de dochter van Willem van Nassau Henriette (gravin van Nassau Zuylestein - uit haar huwelijk met Frederik Christiaan van Reede in 1715).

Negentiende en twintigste eeuw

In 1879 werd Godard graaf van Aldenburg Bentinck de nieuwe eigenaar van kasteel Amerongen; hij liet een deel van de inboedel van Zuylestein naar Amerongen overbrengen. In 1895 werd een portierswoning met inrijhek aan de Rijksstraatweg gerealiseerd. Wellicht ontworpen door de architect P.J. Cuypers, onder wiens leiding omstreeks de eeuwwisseling verbouwingen op Kasteel Amerongen plaatsvonden. Dit bakstenen gebouw is geheel in de stijl van de Hollandse renaissance gebouwd en sloot met zijn trapgevels goed aan bij het oude kasteel. Op de pijlers van het

toegangshek dragen wapenleeuwen de wapens van (Frederik William Child) Villiers, links, en Elisabeth Mary gravin) Van Reede, rechts. In het hek het monogram van Godard graaf van Aldenburg Bentinck en zijn echtgenote Augustine Wilhelmina Louise Adrienne gravin van Bylandt. Het gietijzeren toegangshek is bekroond met een driedimensionale gravenkroon. Bijna zeshonderd jaar heeft Zuylestein weten te overleven. Zelfs het lot van het naburige kasteel Amerongen, dat in 1673 door de Franse troepen totaal was verwoest, is Zuylestein bespaard gebleven.

Tekening Jan de Beijer 1750

Ook de Tweede Wereldoorlog leek het kasteel ongeschonden door te komen, maar in maart 1945 sloeg het noodlot alsnog toe.

Het verhaal gaat, dat de Duitse officieren inkwartiering zochten op kasteel Broekhuizen in Leersum. De toenmalige eigenaar attendeerde de mannen erop, dat zij een prachtig doelwit zouden zijn vanuit de lucht gezien de opvallend witte kleur in het open terrein. De mannen leken dat te beamen en dropen af richting Amerongen, naar kasteel Zuylestein bleek achteraf. Het resultaat is bekend.

Omdat de Engelsen dachten - op grond van een bericht van een verzetsgroep - dat er SS'ers in het kasteel waren gelegerd, werd het tot tweemaal toe, op 25 en 26 maart, gebombardeerd door twaalf jachtvliegtuigen. De SS'ers waren echter de dag tevoren uit het kasteel vertrokken. De verwoesting van het kasteel was enorm, alleen de muren bleven, deels, staan, maar waren gescheurd en ontzet; de keldergewelven bezweken onder het puin. De ruïne bleef nog tot 1953 staan; toen werden de resten tot en met de fundamenteën gesloopt. Helaas werd verzuimd om goed bouwkundig onderzoek te doen. Wel waren in 1946 de plattegrond en de gevelrestanten opgemeten.

Zoals vaak in die tijd gebeurde, werd de ruïne gebruikt als een groeve van bouwmaterialen. De

directeur van het toenmalige Rijksbureau voor de Monumentenzorg schreef in een brief aan een lid van de Kunstbeschermingsdienst, dat hij met leedwezen had gelezen "in welk een bedenkelijke toestand het prachtige en bijzonder aantrekkelijke Zuylestein is geraakt". Maar dat hij zich ook afvroeg of wederopbouw wel toekomst zou hebben. Om toestemming te geven om over te gaan tot het bergen van het baksteenmateriaal en het beeldhouwwerk; als het kasteel toch niet herbouwd zou worden, kon het baksteenmateriaal heel goed van waarde zijn voor andere restauraties.

Tot herbouw zou het niet komen. Of de renaissance toegangspoort bij het bombardement gespaard is gebleven, is niet helemaal duidelijk. Er is in ieder geval geen poging gedaan deze te redden. Slechts anderhalve kariatide (zuil in de vorm van een vrouwenfiguur) en een gebeeldhouwde schelp hebben de sloop overleefd en staan nu opgesteld in de tuin.

In 1953 kreeg een aannemersbedrijf in Leiderdorp toestemming voor de sloop van de ruïnes ten behoeve van restauratiewerken in de omgeving van Leiden (zoals de kerk van Zwammerdam). Het zeventiende-eeuwse poortgebouw met de stallen was bij het bombardement beschadigd maar werd deels gerestaureerd en deels gereconstrueerd.

Overzichtsfoto Zuylestein 1937

Luchtfoto Zuylestein 1935

Op de restanten van de noordelijke hoektoren werd een prieeel gebouwd, op de fundamenten van de zuidelijke hoektoren een serre. Van de inboedel was weinig overgebleven. Veel meubels waren al eerder overgebracht naar kasteel Twickel in de gemeente Delden en ook op kasteel Amerongen was een deel van de inboedel terecht gekomen. Maar de kunstverzameling van de laatste huurder, Philip van Alfen, is voor zover deze al niet weggehaald was, verloren gegaan.

Toch is ook veel gespaard gebleven. Dat is in de eerste plaats te danken aan het huwelijk, in 1922, van Marie (Mieschen) van Aldenburg Bentinck met Rodolphe van Heeckeren van Wassenaer, heer van Twickel. Marie woonde met haar vader Charles (Charly) - broer van Godard van Aldenburg Bentinck, heer van Amerongen - van 1901 tot 1922 op Zuylestein. Na Charles' overlijden in 1934 werd het grootste deel van de inboedel van Zuylestein naar kasteel Twickel overgebracht, waar Marie sinds haar huwelijk woonde. Foto's die Marie in 1934 van het interieur van Zuylestein maakte geven een goed beeld hoe het kasteel vóór die tijd was ingericht. Op Twickel maken de meubels, tekeningen, prenten en foto's nog altijd deel uit van het interieur (zie ook volgende hoofdstuk).

▲ Ruïne 1946

Het nieuwe 'kasteel'

Tussen 1981 en 1983, precies zeshonderd jaar na de eerste vermelding van "Sulensteyne", liet de toenmalige eigenaar, mevrouw Louise de Brauwere-gravin van Aldenburg Bentinck samen met haar echtgenoot en in samenwerking met de Utrechtse architect J. Meulenbelt, iets ten noorden van de plek van het oorspronkelijke kasteel een nieuw huis bouwen. Het huis heeft verschillende architectonische elementen ontleend aan het verdwenen kasteel, zoals een centrale ingangspartij met trap met decoratieve bollen op de trapleuning, waar ook wapendragende leeuwen van natuursteen zijn geplaatst. De Amerongse kunstenaar Nicolaas van Os voegde enkele fantasievolle beelden van keramiek acanthus vazen en zwijnskoppen toe op het dak van het huis, met het zicht op Amerongen. Authentieke elementen, afkomstig van het oude kasteel, zijn verder de loden tuinvazen met gestileerde bladranken - ooit geschenken door de koning-stadhouder Willem III en een wapenschild met het alliantie wapen van Bentinck en de Brauwere. Zo kreeg het zo gehavende landgoed weer een nieuw hart, met een herinnering aan het verleden.

◀ Kariatide

▲ Herinneringen aan Zuylestein op Twickel

Zuylestein als inspiratiebron

De architectuur van kasteel Zuylestein heeft een aantal latere bouwmeesters geïnspireerd. Historiserende stijlen werden in de tweede helft van de negentiende eeuw hoog gewaardeerd, met name de Hollandse renaissance. Een van de huurders van Zuylestein, jhr. H.M. Speelman, liet in Wassenaar een landhuis (De Wittenburg) ontwerpen dat duidelijk geïnspireerd is op zijn vroegere woning. De trapgevel, de ingangspartij en het poortgebouw zijn allemaal ontleeningen aan kasteel Zuylestein. Ook de toren, al verbod Godard van Aldenburg Bentinck Speelman om daarop een uivormige top te plaatsen zoals Zuylestein had gehad. Verschil moest er zijn. Ook het in 1902 ontworpen huis Zonheuvel in Doorn is geïnspireerd op Zuylestein. J.M.W. van

der Poorten Schwartz, beter bekend onder zijn schrijversnaam Maarten Maartens, was net als Speelman huurder van Zuylestein geweest. Dat zien we terug in de trap- en klokgevels, de toren en het poortgebouw. Kennelijk sprak de architectuur van kasteel Zuylestein tot de verbeelding. Naast de vele prenten, tekeningen en foto's geven ook deze kastelen ons nu nog een beeld van wat eens Zuylestein eens was.

▲ Studeerkamer Charles

Loden vaas

Gedicht uit 1908 (in H.M. Werner)

't Lot is ons vaak besschoren
Te toeven meen'gen stond
Bij veel, dat ging verloren
Op Neêrlands dierbren grond.

Hoeveel oude kasteelen
Met bosch en parken vliet,
Eertijds 's lands pronkjuweelen,
Verdwenen in het niet.

Maar wat ook 't hoofd moest buigen,
Niet Zuylestein uw pracht;
Zij blijft nog steeds getuigen
Van 't roemrijk voorgeslacht!

Doorkijkpoortgebouw

Beknopt chronologisch overzicht bouwgeschiedenis

- **1381-1383** eerste vermelding van 'Sulensteyne'
- **1536** Zuylestein wordt 'ridderhofstad'
- **1551**
verplaatsing ingangspoort in renaissancestijl
- **1630 - 1634**
Frederik Hendrik koopt Zuylestein;
uitbreiding en modernisering
- **Eind 17e eeuw**
modernisering door Willem van
Nassau-Zuylestein
- **1710**
hoogtepunt van de tuin en het park
(zie Stoopendaal); eigenaar Frederik van
Nassau-Zuylestein, graaf van Rochford
- **1800-1945**
minder aandacht; geen behoefte aan
transformatie naar de mode, de zogenaamde
Engelse landschapstuin. Redding van het
renaissance landgoed
- **1895** bouw portierswoning
- **1945, 25 en 26 maart** bombardement
- **1953** sloop ruïnes
- **1981-1983** bouw nieuwe 'kasteel'

Liesbeth Ruitenberg

OMMUURDE TUIN IN EEN VRUCHTBAAR LANDSCHAP

Historische ontwikkeling

Op de gravure van Daniel Stoopendaal van Zuylestein (rond 1710) lijkt het alsof je op de top van de Utrechtse Heuvelrug staat. Achter een drukke verkeersweg zie je aangelegde bossen, een ommuurde tuin met het kasteel, een poortgebouw en een orangerie, ernaast een boerderij en daaromheen vruchtbare landerijen.

Om de gravure heen staan 20 detailtekeningen en op één ervan zie je aan de andere noord kant van de weg en heuvel met voornamelijk heidegrond en zandverstuivingen, leeg vanwege de grote vraag naar hout in de Middeleeuwen en Gouden Eeuw ten behoeve van de VOC in Amsterdam. Frederik Hendrik kocht het kasteel in 1630 als jachtslot voor zijn favoriete drijfjacht en om zijn positie in deze streek te vestigen. En op die heuvel liet hij een jachtbos voor het wild ontwikkelen. Er werden laanbomen, hagen en fruitbomen aangevoerd. En zelfs een aantal perziken- en abrikoosboompjes die een warmer klimaat verdienden.

Frederik Hendrik breidde Zuylestein al snel uit met extra grond. Hij structureerde de moestuin, de boomgaard en de parterre de broderie (een tuin in borduurpatroon van buxus, sierboompjes en

bloemen) in een netwerk van watergangen, het werd een eilandenrijk. En er kwamen een oprijlaan, plantages (grote perken met monocultuur) nog meer bossen, hagen en wallen rondom het bezit. De landmeters en hoveniers werkten de plannen van Frederik Hendrik uit. De landmeter maakte er

▲ 'Gezicht van de Grootte poort door het Sterre Bos'

een tekening van in de winter en zomer van 1640/1. Via zijn secretaris Constantijn Huygens stuurde Frederik Hendrik wijzigingen in hun voorstellen door naar zijn prachtlievende echtgenote Amalia van Solms, soms zelfs vanaf het slagveld. Zij zag er op toe dat het volgens zijn aanwijzingen gebeurde. Frederik Hendrik was met zijn keuze voor de renaissancestijl naar voorbeeld van de mode aan het Franse hof - wat hij goed kende - een trendsetter.

▲ Moestuin toen en nu

Op Zuylestein kon de familie zich met vrienden (zoals raadspensionaris Jacob Cats, Constantijn Huygens en Elisabeth Stuart, de 'winterkoningin' van de Paltz) en Koninklijke gasten ontspannen (jagen, wandelen, spelen, musiceren) in een gezonde omgeving, weg van de drukte van oorlogen en de politiek in Den Haag. Er waren sier- en productietuinen. De hoveniers kregen duidelijke instructie: de fijnste groente en fruit waren alleen bedoeld voor de gasten aan tafel.

Op de gravure is Zuylestein afgebeeld op zijn hoogtepunt in 1710. Het is het moment dat de eigenaar vertrok naar Engeland. De grachten waren al eerder gedempt en de tuin was eind 17e eeuw in dezelfde renaissancestijl verdubbeld. Er kwam een muur om de tuin waarin zit nissen, een orangerie en het poortgebouw opgenomen werden. Ook de bossen werden uitgebreid. Op de gravure zie je ver weg de torens van dorpen en dichterbij de verbeelding van het leven van alledag met bezoekers, bewoners, werklieden, bedienden, jagers, vissers, kinderen en veel paarden en honden. De ommuurde tuin bestond uit een aantal besloten deeltuinen, omgeven door muren, hagen en vijvers en met korte zichtlijnen, zoals voor deze renaissance stijl kenmerkend was. In tegenstelling tot baroktuinen lag de entree van het centrale huis dwars op de zichtlijn. Optisch

leek het bezit hierdoor groter. De diagonale paden in het sterrenbos leiden het oog verder het landschap in met vloeiveelden, akkers en bossen.

Een kostbare en kostelijke tuin

Voor het kasteel en naast de parterre de broderie staat de moestuin annex boomgaard vol in het licht. Op de poort staan twee zandstenen adelaars die de moestuin lijken te beschermen.

Het geheel maakte een kostbare indruk, een ware toonzaal van de laatste technieken en vanwege verfijnde groente- en fruitsoorten het hele jaar rond. Met broeibakken vervroegde men de oogst en door bleken met potten werd de groente zoeter (en eerder beschikbaar). Men experimenteerde met nieuwe rassen en snoeitechnieken voor een beter resultaat dan de tuinen in Versailles. Jan van der Groen, hovenier van Frederik Hendrik, beschreef de kennis in een uitgave van 1669. De duiventorens leverden jonge duiven voor de tafel en mest voor de moestuin. De vijvers leverden water, groene mest en vis voor consumptie. Ook zie je zwanen in de vijvers die als sierstuk voor op tafel gebruikt werden met een vulling van kleiner waterwild. Het vee van de boerderij werd gevoed met eikels en beukennoten uit het bos en was een goede aanvulling op het grote wild, dat de gasten werd voorgezet.

Stilleven - schilder anoniem

In de achttiende en negentiende eeuw, toen de eigenaren steeds in Engeland verbleven, werd het landgoed in verhuurde staat nog wel onderhouden maar niet veranderd. Zo af en toe kwam een eigenaar zijn landgoed inspecteren.

Pas aan het eind van de 19de eeuw gaf Lady Villiers haar neef Godard vanuit Engeland duidelijke opdrachten om het landgoed op te laten knappen. Kasboeken vermeldden in die periode kappingen en bestellingen van rododendrons en een offertes voor een schets voor een buxustuin of parterre de broderie? en een nieuw koetsiershuis.

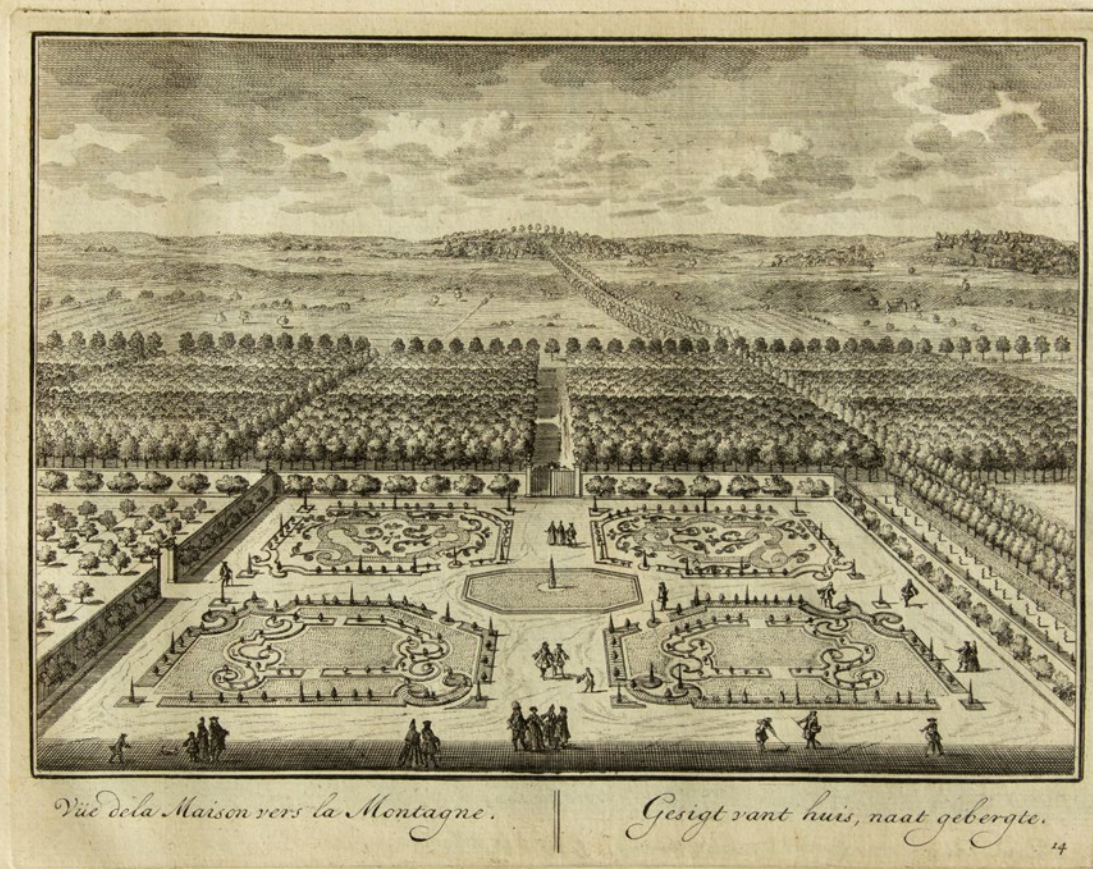
Toen Godard's broer Charles begin 1900 op Zuylestein ging wonen kwam er opnieuw belangstelling voor huis en tuin vanuit diverse tijdschriften (o.a. Country Life. Wat opvalt, is de vereenvoudiging van de tuin en een overvloed van canna's aan de voorzijde van het kasteel. In 1935 kreeg de nieuwe huurder van het kasteel (Philip van Alfen) toestemming om in een kwart van de moestuin een tennisbaan aan te laten leggen voor zijn echtgenote, een tennis kampioene.

Ontwikkeling tuin en park na 1945

Het bombardement in 1945 vernietigde behalve het kasteel ook de ijskelder van 1901 en bracht schade toe aan het bos. Op de plek van het kasteel bleef een kaal gazon achter. De rentmeester kwam met het idee van kerstbomen als verdienmodel. Daar stond toen zelfs de moestuin mee vol. Louise, de kleindochter van Godard, liet een nieuw hoofdhuis bouwen in historische stijl. Als groot liefhebber van historische tuinen liet ze in de richting van de Utrechtse Heuvelrug, waar een bestaand toegangshek de nieuwe entree werd, een verdiepte tuin aanleggen, omzoomd door hagen. De zeventiende-eeuwse loden vazen die tot 1945 het bordes sierden, werden op een voetstuk in de grasparterres geplaatst.

Haar zoon Alain liet rond 2004 op advies van de Vereniging Particuliere Historische Buitenplaatsen de lanenstructuur aanpakken en organiseerde fairs op de gazons van het vroegere bleekveld en 'Agterste' tuin.

In 2011 nam Jemima, de dochter van Louise, het erfgoed over. Het publiek kon toen al rondom de ommuurde tuin wandelen. De moestuin was nog in gebruik door de voormalige jachtopziener en enkele volkstuinters. Omwille van het gevaar van vallende takken op de paden was eerst extra onderhoud nodig aan de lanenstructuur, naast de

Zicht op siertuin en richting Rijksstraatweg

restauratie van het sterrenbos. En binnen de muren werd de moestuin aangepakt. Een deel werd tijdelijk verpacht aan een biologische fruitboomkwekerij.

De gravure van Stoopendaal, een bron voor vernieuwingen

De gravure blijkt een goede bron voor de restauratie van de zeventiende-eeuwse structuur van de ommuurde moestuin (zie artikel in Cascade [Jaarboek Cascade 1987 pg 53-62]). Niet om er een pure museumtuin van te maken met alleen maar zeventiende-eeuwse planten, maar juist als onderdeel van een levendig landgoedbedrijf met boomgaarden, tuinderijen, graanvelden, weiden, bossen, koeien, kippen, schapen en bosvarkens. Twee derde van de huidige fruitboomsoorten werden ook al in de zeventiende eeuw gebruikt en een derde bestaat uit actuelere en nieuwe soorten. Oude technieken worden naast de innovatieve technieken getest en getoond in samenwerking met de universiteit Wageningen. Dat resulteert in broeibakken voor groente het hele jaar rond naast een farmbot (zaait vanuit een computerprogramma plantencombinaties als een borduurpatroon). Akkers en bedden in de moestuin worden testgebied voor meer biodiversiteit en meer productie of puur voor grondverbetering. En met de introductie van de bosvarkens in het sterrenbos wordt nog meer circulair gewerkt.

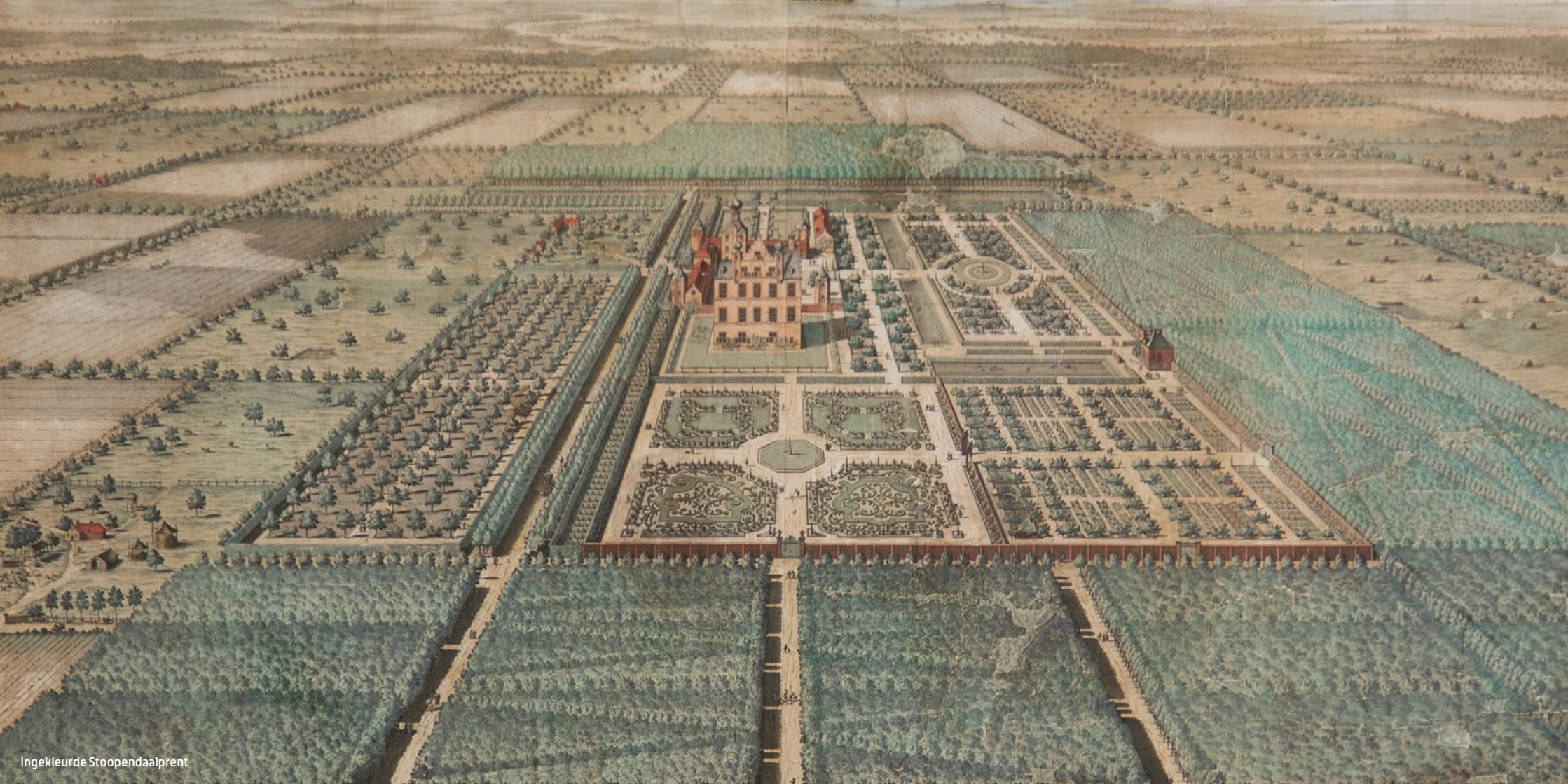
Voedselbos en landgoedwinkel

De landgoedwinkel wordt ingericht voor eigen oogst, vlees van bosvarkens, honing van de imker wiens kasten op het landgoed staan, graanproducten en andere lokale producten. In de orangerie worden lezingen, rondleidingen en workshops georganiseerd.

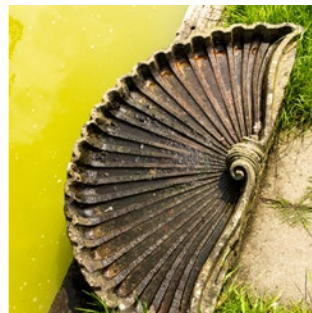
De plannen voor de restauratie van de 'Agterste' of ronde tuin (naar Stoopendaal maar dan met plannen voor ciderproductie) - in 2020 gestart - zijn geparkeerd. De schade van de windval op 18 juni 2021, waardoor in een paar seconden driekwart van het sterrenbos met hoge beukenbomen verdween, stelde andere prioriteiten. Maar bood gelukkig ook nieuwe kansen. Een proefproject met klimaatbestendige laanbomen en ertussen een rijke strooisellaag van diverse inheemse struiken en bomen - sommige met noten en bessen, - zal in de toekomst uitgroeien tot een bescheiden voedselbos als moderne variant van het originele jachtbos zoals door Frederik Hendrik voorzien. Dat maakt het kwetsbare bos weerbaar en geeft het een gezonde bodem door grotere biodiversiteit. Goed voor de natuur én het levert op termijn weer nieuwe producten op.

Thea Dengerink

KASTEEL ZUYLESTEIN EN ZIJN BEWONERS

Oorsprong Zuylestein

Utrecht was in de vroege middeleeuwen de belangrijkste handelsstad in de Nederlandse delta omdat daar de bisschop zetelde. De moerasgebieden langs de Kromme Rijn waren bisschoppelijk eigendom. Vanwege de bevolkingsgroei in die tijd werd Amerongen meer en meer voedselleverancier voor Utrecht. De moerasgebieden werden ontgonnen en de Langbroeker Wetering gegraven. De Nedereng en de Hoeven (tussen Ameronger Wetering en de Lek) werden wegens de toenemende behoefte aan landbouwgrond ook ontgonnen. Er kwamen versterkte boerderijen met vierkante woontorens (donjons), waarvan de Natewisch (1270) de enige nu nog overgebleven donjon langs de Lekdijk is. Amerongen groeide in de politiek roerige veertiende eeuw uit tot een dorp met veertien boerderijen in particulier bezit.

De economische groei in deze regio werd verder zichtbaar door de bouw van versterkte huizen als Huys Amerongen (1286), Zuylestein (rond 1381), Waayestein (1394) en Lievendaal (1419). De meeste huizen lagen toen nog in het overgangsbied van de heuvelrug vanwege de vruchtbare grond aldaar.

▲ Wapen Van Naussau-Zuylestein

▲ Wapen Van Zuylen

De landschappelijke verandering op de Utrechtse Heuvelrug zette door in de Gouden Eeuw doordat hele bospercelen verdwenen en in heidevelden veranderden vanwege de grote vraag naar hout voor de bouw van onder andere VOC schepen en de huizen in Amsterdam.

Van Zuylen

De familie van Zuylen, die ook Natewisch en Heulestein in de omgeving van Montfoort in bezit had, werd door de bisschop van Utrecht in de tweede helft veertiende eeuw ook beleend met het versterkte huis Sulensteyne. Zij noemden zich vanaf dat moment Van Zuylen van Natewisch. In 1502 werd Zuylestein verkocht aan Frederik van Seldenneck, keukenmeester van het Heilige Roomse Rijk, die rond 1525 werd opgevolgd door zijn neef. Het landgoed kreeg in 1536 erkenning als ridderhofstad. In 1549 kocht Ernst van Nijenrode, die op kasteel Amerongen woonde - kasteel Zuylestein en werd daarmee ook heer van Zuylestein.

Goert en Geertruid van Reede

Van Reede

Toen Ernst in 1588 overleed volgde zijn dochter Geertruid hem op. Zij was getrouwd met **Goert van Reede van Saesfeld**, een Overijssels edelman, die ook eigenaar van kasteel Amerongen was. Het echtpaar kreeg vijf kinderen.

Ruim vijftig jaar lang zijn deze twee kastelen in één hand, maar door hun dochter Aleid – vrouwe van Zuylestein – werd het kasteel in 1609 verkocht aan haar neef Johan van Renesse van der Aa voor fl. 10.000.

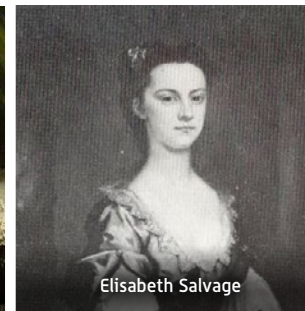
Toen Aleid van Reede van Saesfeld in 1619 kinderloos stierf, maakte haar neef Godard van Reede van Amerongen – zoon van haar overleden broer en adviseur van stadhouder Frederik Hendrik – alsnog bezwaar tegen deze verkoop op erfrechtelijke gronden. Door het opkopen van de rechten van beide partijen in 1630 loste de stadhouder het conflict zelf op.

Van Nassau-Zuylestein

Frederik Hendrik was in 1625 getrouwd met **Amalia van Solms**, gravin van Braunfels en hofdame van de koning van Bohemen. Frederik Hendrik bezat diverse paleizen en landgoederen en was een verwoed jager. Door dit huwelijk voorkwam hij met wettelijke nakomelingen dat het huis Oranje-Nassau zou uitsterven.

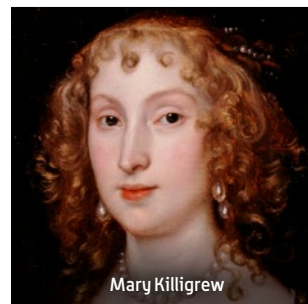
Frederik Hendrik & Amalia van Solms

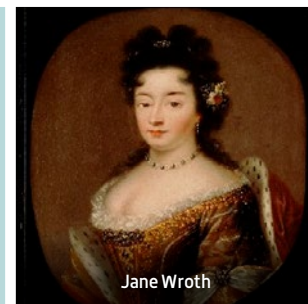
Elisabeth Salvage

Frederik van Nassau-Zuylestein (1624)

Mary Killigrew

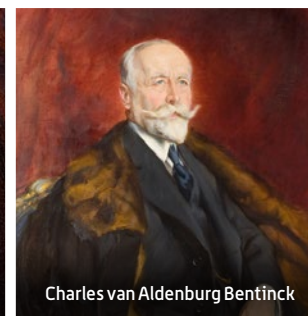
Jane Wroth

Willem van Nassau-Zuylestein

Frederik van Nassau-Zuylestein (1684)

Charles van Aldenburg Bentinck

Frederik Hendrik kocht in 1630 het landgoed. Kasteel Zuylestein is vanaf die tijd in het bezit van het geslacht Oranje-Nassau. Kosten noch moeite werden gespaard om de ridderhofstad Zuylestein een voornaam uiterlijk te geven. Het grondgebied werd uitgebreid. Vanaf 1634 behoort dan ook het kerkdorp Leersum tot het bezit en later kwam Ginkel daar nog bij. Zuylestein was toen een prachtig jachtslot en een Hooge Heerlijkheid met alle daarbij behorende rechten. De Franse tuinarchitect André Mollet – die beïnvloed was door de beroemde Franse tuin- en landschapsarchitect André Le Nôtre – heeft rond 1630-'40 bij de aanleg van de tuinen even meegekeken en advies uitgebracht tegen een vergoeding van 26 ponden en 14 schellingen voor reis- en verteerkosten.

Vanaf 15 maart 1640 werd **Frederik van Nassau-Zuylestein**, de natuurlijke zoon van Frederik Hendrik en zijn minnares Margaretha Catharina Bruyns, dochter van de burgemeester van Emmerich, de nieuwe eigenaar. De familienaam van Nassau-Zuylestein is dan een feit. In 1659 werd Frederik benoemd tot gouverneur van zijn achtjarige neefje, toen nog prins Willem III, die werd geboren na het overlijden van zijn vader Willem II. Deze prins kwam graag en vaak logeren op Zuylestein. Helaas vanwege

vermeende relaties met het Engelse koningshuis door zijn huwelijk met **Mary Killigrew** – dochter van een gunsteling van het Engels koningshuis – werd Frederik, mede door toedoen van raadpensionaris Johan de Witt, de positie van toezienend voogd in 1666 ontnomen, zeer tot zijn verdriet als orangist. Hij sneuvelde in het rampjaar 1672 in de buurt van Woerden. Dankzij zijn relaties met het Engelse hof bleef Zuylestein in het Rampjaar 1672 in tegenstelling tot kasteel Amerongen gespaard voor vernielingen door de Fransen. Karel II – de toenmalige koning van Engeland – bemoeide zich er persoonlijk mee.

In 1672 kwam Zuylestein in het bezit van zijn zoon **Willem van Nassau-Zuylestein**. Hij was gehuwd met **Jane Wroth**. Jane was hofdame van prinses **Mary Stuart II**, de dochter van Karel II. Willem Van Nassau-Zuylestein vergezelde in 1688 samen met **Godard van Reede Ginkel**, de zoon van Margaretha Turnor van kasteel Amerongen zijn neef, de toenmalige stadhouder – Willem III naar Engeland om daar de Engelse koning Jacobus II van de troon te stoten.

De stadhouder en zijn vrouw Mary werden vervolgens in 1689 tot koning en koningin van Engeland gekroond.

Willem voerde daar het bevel als adjudant-generaal over onder andere de Hugenoten. En hij bracht de echtgenote van Willem III het heugelijke bericht van de overwinning aan de Ierse rivier de Boyne, wat hem een positie binnen de Engelse adel opleverde als graaf van Rochford, burggraaf Tunbridge en baron Enfield. De familie van Reede Ginkel verkreeg de titel graaf van Athlone. Nog steeds wordt jaarlijks in

Irland op 12 juli met de bekende Oranjemars de overwinning van de protestantse koning Willem III op de katholieke koning Jacobus II gevierd.

De familie verbleef in die tijd voornamelijk in Engeland vanwege de rol van Willem in het Engelse Parlement. Men kwam alleen bij op belangrijke momenten, zoals huwelijksbevestigingen, op Zuylestein.

Na een indrukwekkende militaire carrière in Engeland trok Willem zich definitief terug op Zuylestein om naar hijzelf zei: 'eindelijk in alle rust te kunnen genieten van hetgeen ik in mijn leven heb beleefd'. Hij haalde thuis de banden aan met de kerk in Leersum. Hij vond, dat een zelfstandige kerk met een eigen predikant hoorde bij 'De Hooge Heerlijkheid van Zuylestein en Leersum'; het versterkte zijn status. Leersum werd kerkelijk van Amerongen losgemaakt en hij kreeg het recht om een predikant te benoemen middels de zogenaamde 'acte van collatie'. Dat recht verplichtte hem ook om de kerk te ondersteunen, voor een pastorie te zorgen en deze ook te onderhouden. Willem overleed in 1708. Het verhaal gaat dat hij samen met zijn ouders is bijgezet in de Michaëlskerk in Leersum. In deze kerk zijn nog de twee avondmaalbekers met het wapen van Nassau-Zuylestein en de

Uithangbord King William

zogenaamde herenbank aanwezig. Naast de kerk was in 1700 de herberg 'waar de koning van Engeland uithangt' gebouwd. Deze herberg, nu nog bekend als 'King William' was eigendom van Nassau-Zuylestein.

Twee dochters uit het huwelijk van Willem en Jane trouwden met zonen van de familie van Reede, de bewoners van het nabijgelegen kasteel Amerongen. Hierdoor werd de band tussen de beide kastelen opnieuw versterkt. Een van de dochters – Henriette – bleef al na vier jaar huwelijk als weduwe achter met drie kinderen. Omdat zij voortreffelijk haar kasboek bijhield, weten we nu nog veel over een huishouding op kasteel Amerongen in die tijd.

De tweede zoon van Willem Frederick van Nassau-Zuylestein (1684-1738) werd in 1710 beleend met het landgoed. Hij was als graaf van Rochford een vooraanstaand lid van het Engelse Hogerhuis maar sneuvelde in de slag om Blenheim, jong en kinderloos. Zijn broer Frederik – heer van Waagestein – volgde hem op. Deze koos ervoor om in Engeland te blijven op zijn landgoed Osyth Priory in Essex. Nog enkele leden uit de familie Van Nassau- Zuylestein werden daarna eigenaar van het kasteel, totdat het geslacht in 1830 in mannelijke lijn uitstierf.

Enfield house

Middachten

Twickel

Athlone castle

Osyth priory

Kasteel Amerongen

Sulby hall

Tunbridge castle

Van Aldenburg Bentinck

Een achterneef van de laatste telg van de familie Nassau-Zuylestein, George Godard Henry van Reede, graaf van Athlone, was in 1823 als 3-jarige al heer van Amerongen geworden via zijn moeder, een dochter van een graaf van Rochford. Toen de laatste graaf van Rochford in 1830 zonder nakomelingen stierf werd George ook heer van Zuylestein.

Na zijn overlijden in 1843 erfde zijn zuster Elisabeth Mary Child-Villiers het landgoed.

Godard van Aldenburg Bentinck

Alhoewel zij zelden in Amerongen verbleef, initieerde zij in overleg met haar neef graaf Godard van Aldenburg Bentinck (1857-1940), de bouw van de portierswoning. In 1856 verbrak Elisabeth het collatierecht met de Michaëlskerk in Leersum.

Na de dood van Elisabeth op haar landgoed Sulby Hall in 1897 werd haar neef, naast heer van Amerongen ook heer van Zuylestein. Opnieuw was er dus een directe relatie tussen de kastelen Amerongen en Zuylestein en die bleef tot 1976.

Godard en zijn drie jaar oudere broer Charles zijn geboren op kasteel Middachten. Godard was in 1879 heer van Amerongen geworden. In 1884 trad hij in het huwelijk met Louise, gravin van Bylandt (1861-1916). Beiden zetten zich in voor de Amerongse gemeenschap. Het echtpaar kreeg zes kinderen en bleef met korte onderbrekingen op kasteel Amerongen wonen tot aan zijn dood in 1940.

Charles was na een moeizaam huwelijk in 1885 gescheiden van zijn echtgenote Helene zu Waldeck und Pyrmont. Hij zette toen een punt achter zijn militaire carrière in Duitsland en keerde met zijn dochter Marie en haar gouvernante terug naar zijn ouderlijk huis. In 1901 ging Charles met

zijn dochter en haar gouvernante op Zuylestein wonen.

Marie huwde in 1922 Rodolphe Frédéric baron van Heekeren van Wassenaar, heer van Twickel, die 21 jaar ouder was dan zij. Bij dat huwelijk, dat in Amerongen groots werd gevierd, was ook de voormalige Duitse keizer Wilhelm II aanwezig. Al na 14 jaar huwelijk overleed haar echtgenoot. Vanaf die tijd bestierde Marie als eigenaresse samen met haar rentmeesters het immens grote landgoed Twickel en de bezittingen tot ver in

Huwelijk Marie & Rodolphe

Duitsland. Tijdens WOII gaf zij onderdak aan tientallen bejaarden. Toen al bedacht zij plannen om haar belofte aan haar echtgenoot inzake het behoud van huis Twickel waar te maken. Dit leidde uiteindelijk tot de oprichting van de Stichting Twickel tot instandhouding en behoud van het gelijknamige kasteel met bijbehorende landgoederen. Huis Twickel is ook nu nog een bezoek meer dan waard! Marie overleed op huis Twickel in 1975.

De achterblijvers

▲ *Kasteel Broekhuizen, 18de eeuw*

Huurders op Zuylestein

In de 19de eeuw werd Zuylestein door de eigenaar niet zelf bewoond. Daarom werd er op Zuylestein maar heel beperkt onderhoud gepleegd en is het landgoed niet verfraaid en veranderd volgens de mode van die tijd, de Engelse Landschapstijl. De unieke en karakteristieke renaissance opzet van het landgoed is daardoor tot op heden bewaard gebleven. Het kasteel werd af en toe wel verhuurd.

Een van de eerste huurders was Cornelis Jan van Nellestijn, heer van Broekhuizen en Darthuizen. Hij verbleef rond 1787 met zijn gezin tijdens een verbouwing van kasteel Broekhuizen op Zuylestein.

Cornelis Jan van Nellesteyn, diens echtgenote Cornelia Adriana Maria van Bronckhorst en vijf dochters op de trappen van het kasteel Zuylestein.

Op de achtergrond is de toren van Amerongen geschilderd. Olieverfschilderij van Willem Joseph Laquy uit 1787. [collectie Gemeente Leersum].

Foto wandschildering op Parc Broekhuizen

In dezelfde periode kreeg de schilder Willem Joseph Laquy van de toenmalige eigenaar van Broekhuizen de opdracht vijf grote wandschilderingen te maken met scènes uit het leven van de Franse filosoof Voltaire. Een brand verwoestte in 1906 het monumentale hoofdhuis, maar vijf behangsels van Laquy bleven bewaard. Vanaf 2016 zijn ze gelukkig - volledig gerestaureerd - weer te zien in de Schilderijkamer op Culinaire Landgoed Parc Broekhuizen.

Tussen 1883 en 1891 woonde onder andere het gezin van jonkheer Helenus Marinus Speelman (1857-1909 op Zuylestein). Hij was destijds wethouder in Leersum. Zijn tweede dochter werd op Zuylestein geboren. Speelman verhuisde uiteindelijk naar Wassenaar naar het door hem gebouwde kasteel de Wittenburg (zie het hoofdstuk bouwgeschiedenis).

Van 1895 tot 1899 woonde Jozua W. van der Poorten Schwartz, alias Maarten Maartens, op Zuylestein met zijn vrouw en dochter. Maarten Maartens had een carrière opgebouwd als schrijver en dichter in de Engelse taal. Hij was bijzonder gecharmeerd van het landgoed en de Utrechtse Heuvelrug en besloot zich definitief te vestigen in Doorn. Ook hij liet naar voorbeeld van Zuylestein een landgoed bouwen, landgoed

Zonheuvel. De naam van het Maarten Maartenshuis, voorheen Zonheuvel, refereert aan het boek 'De pleegzoon', geschreven door Jacob van Lennep, waarin deze verhaalt over kasteel Sonheuvel van ene Frederik van Reede.

De laatste huurder was Philip van Alfen, kunstverzamelaar en directeur van een reclamebureau uit Amsterdam, die in 1935 het bekende figuurtje Flipje als logo voor de Tielse jamfabriek bedacht. Doordat het kasteel aan het eind van de Tweede Wereldoorlog, in 1945, door geallieerde vliegtuigen werd gebombardeerd, zag deze Philip een deel van zijn kostbare kunstcollectie verloren gaan.

▲ Maarten Maartens

de Brauwere de Steeland

Een desastreus einde van een eeuwenoud kasteel... Met het bombardement ging een kasteel met een geschiedenis van eeuwen op abrupte wijze verloren. De ruïne werd in 1953 gesloopt en het duurde nog tot het begin van de jaren tachtig voor er een nieuwe woning werd gebouwd.

Rondom die tijd woonde op kasteel Amerongen nog een van de zonen van Godard, graaf Adriaan met zijn echtgenote Jacoba van den Heuvel en hun dochter Louise Adrienne. Hij overleed in 1964. Louise trouwde in 1954 met de kunsthistoricus George Leon Alex de Brauwere de Steeland; een nobele Belgische familie.

▲ Louise & George de Brauwere de Steeland

Het echtpaar woonde, samen met andere familieleden, nog bijna dertig jaar op kasteel Amerongen. George en Louise kregen twee kinderen Jemima en Alain. De kinderen werd in hun jeugd als vanzelfsprekend de liefde voor cultuur en natuur bijgebracht. Zodra de kinderen groot genoeg waren werden zij iedere vakantie in binnen- en buitenland meegenomen naar musea, kerken, kastelen en bijzondere tuinen.

Louise verwierf in de zeventiger jaren landgoed Zuylestein volledig uit de boedelscheiding van de erfenis van haar grootvader Godard graaf van Aldenburg Bentinck. Zodra de nieuwbouw van het huis op het landgoed gereed was gingen Louise en George op Zuylestein wonen.

Na hun overlijden woonde Alain nog een paar jaar met zijn gezin op Zuylestein. Jemima, bouwkundig ingenieur, was toen nog architect en partner in het architectenbureau AAArchitecten in Den Haag. Na de verhuizing van Alain naar London keerde Jemima in 2011 terug naar Zuylestein, samen met haar partner drs. Gert Middelkoop, econometrist, planoloog en destijds adviseur van de Hollandse Waterliniecommissie. Samen met hem probeert zij een duurzame toekomst voor het landgoed te waarborgen.

STERKE VROUWEN

De geschiedenis van het voormalige kasteel Zuylestein heeft laten zien, dat in de laatste anderhalve eeuw krachtige vrouwen het erfgoed van de familie niet alleen als blijvende monumenten hebben weten te behouden, maar ook een toekomst hebben gegeven.

Henriette van Nassau Zuylestein.

Zij beheerde het kasboek van kasteel Amerongen en verfraaide het interieur.

Elisabeth Child-Villiers

Voorkwam verder verval. Zij gaf vanuit Engeland daadkrachtig opdrachten aan haar broer Godard voor renovatie en onderhoud van Zuylestein en liet een portierswoning bouwen.

Henriette

Elisabeth

Marie

Jemima

Marie baronesse van Heeckeren van Wassenaer

Beheerde na het overlijden van haar man gedurende bijna veertig jaar met hulp van haar rentmeesters landgoed Twickel. Haar liefde voor landgoed Zuylestein was ook op Twickel overal zichtbaar in de vele meubelstukken, schilderijen en talloze fotoalbums. En zij voorzag in een duurzame toekomst van het bezit.

Jemima de Brauwere

Geeft met haar toekomstvisie het hele landgoed een nieuw bestaan, waarin erfgoed, herstel en instandhouding, natuur, cultuur en maatschappij de kernwaarden zijn. Het grote publiek weet het voedselproducerende landgoed na tien jaar uitstekend te vinden.

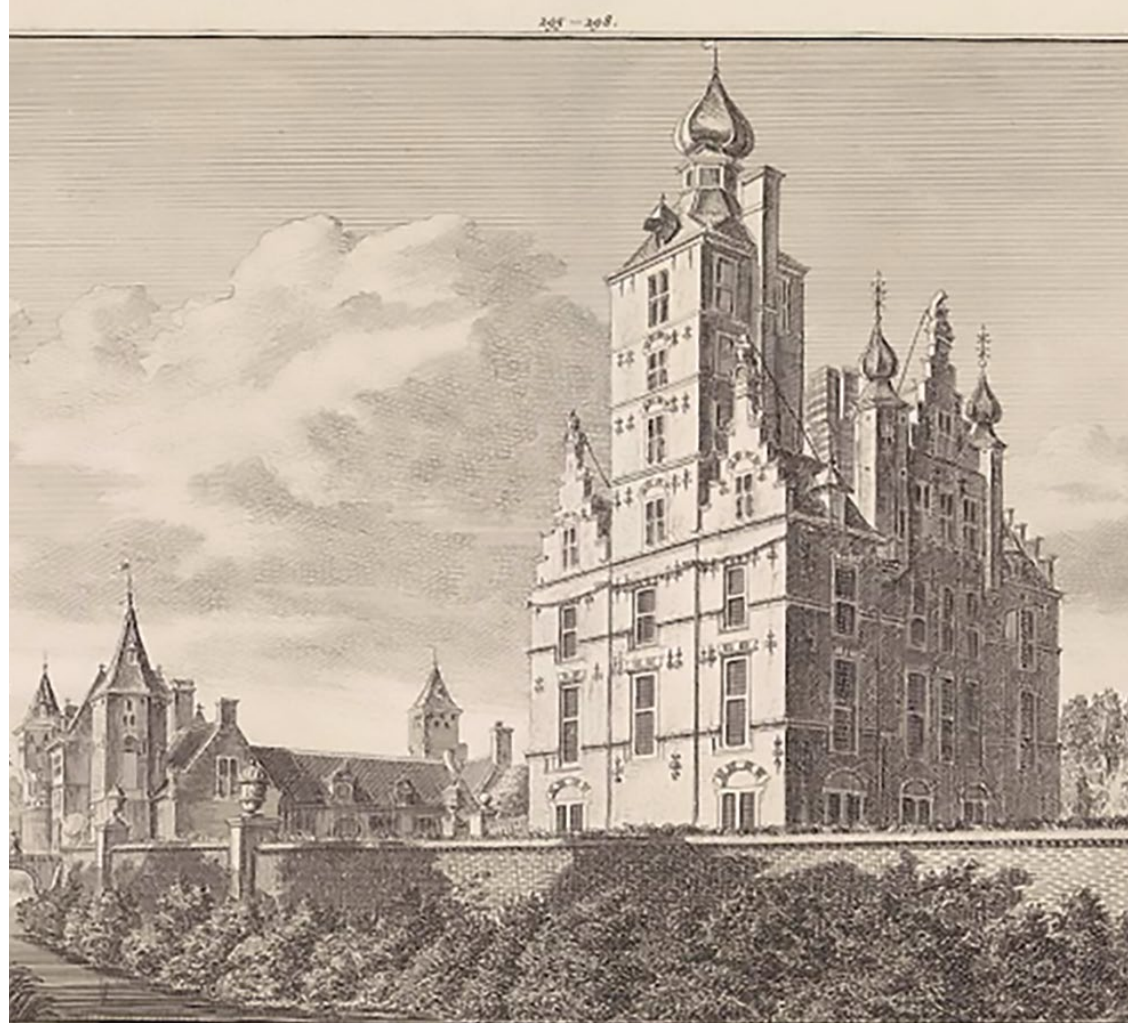

Beknopt chronologisch overzicht bewoners en eigenaren

(huurders zijn met een * aangegeven)

1383	-	Jan van Zuylen van Natewisch
1502	-	Frederik van Seldenneck
1588	-	Geertruid (1525-1605) en Goert van Reede van Saesfeld (1516-1585)
1609	-	Johan van Renesse van der Aa (1555-1634)
1630	-	Frederik Hendrik, prins van Oranje (1584-1647), graaf van Nassau
1640	-	Frederik van Nassau-Zuylestein (1624-1672) & Mary Killigrew (1637-?)
1692	-	Willem van Nassau-Zuylestein, heer van Leersum en Waayenstein (1649-1708) & Jane Wroth (1659-1703), 1ste graaf van Rochford burggraaf van Tunbridge, baron van Enfield
1710	-	Frederick van Nassau-Zuylestein (1682-1738), 3de graaf van Rochford
1787	-	Cornelis Jan van Nellesteyn*, met zijn gezin
1843	-	Elisabeth Mary Child-Villiers, gravin van Reede Ginkel vrouwe van Amerongen, Zuylestein en Middachten (1821-1897)
1897	-	Godard John George Carel van Aldenburg Bentinck (1857-1940)
1883	-	jonkheer Helenus Marinus Speelman (1857-1909)*
1895	-	Maarten Maartens (1858-1915)*
1901	-	Carel Reinhard Adalbert van Aldenburg Bentinck* (1853-1934) en dochter Marie, barones van Heekeren, geb. van Aldenburg Bentinck, tot 1922
1935- 1945	-	Philip van Alfen*; reclamebureau van Alfen, Amsterdam
1981	-	Louise Adrienne Jacoba van Aldenburg Bentinck (1923-2001) & George Leon Alex de Brauwere de Steeland (1912-1992)
2013	-	Jemima de Brauwere (1958-) en Gert Middelkoop (1946-)

Jacqueline Ruijs

— RIDDER - HOFSTAD ZUILESTEIN .

ERFENIS EN TOEKOMST

Betrokkenheid

Zuylestein is inmiddels bijna 400 jaar onderdeel van mijn familiegeschiedenis. Hét renaissance landgoed in Nederland waar het door de uitgevoerde restauraties steeds meer lijkt dat de tijd heeft stil gestaan. Niets is minder waar zoals u heeft kunnen lezen! In 2011 was het mijn beurt om het estafette-stokje over te nemen en mijn architectenbureau in te ruilen voor het landgoedbeheer. Rentmeesterschap en landgoederen kunnen wel in je genen zitten, maar toch stond ik voor een grote uitdaging. Een zoektocht naar een toekomst begon, waarbij cultuurhistorie, instandhouding van het landgoed als geheel en verdienmodellen tot een samenhangend geheel moesten worden gesmeed ten behoeve van een duurzame toekomst.

Vitruvius

De drie kenmerken van goede architectuur (nut, lust en stevigheid) zoals door Vitruvius benoemd ongeveer 50 Jaar voor Christus, gelden ook voor de zeventiende-eeuwse opzet van dit landgoed. Vertaald naar een landgoed (in deze tijd) betekent dat **Nut** (*utilitas*) - Opbrengst, Inkomsten genereren door middel van pacht, huur en vooral productie van hout en gewassen.

Lust (*venustas*) - als in schoonheid van de

geometrische opzet van de tuinen en gebouwen en de bossen, de weides, akkers, planten en vruchten om te kunnen genieten en flaneren

Stevigheid (*firmitas*) - vertaal ik naar duurzaam kunnen voortbestaan waarbij maatschappelijke relevantie voorwaarde is.

Stoopendaal

Als architect herken ik de bijzondere structuur van de binnentuin, zoals vastgelegd in de tekening van Stoopendaal. Nog onbekende ontwerp uitgangspunten, vormen van fruitbomen bleken geen droom van de eigenaar in 1710 geweest te zijn, maar zijn realiteit van alledag.

De tekening vertelt ook over de verdienmodellen van die tijd, een agrarisch gemengd bedrijf met groente-, fruit-, graan-, vlees- en melk productie. De rentmeester boeken vertelden over de productie van kwalitatief hoogwaardige groentes en fruit voor de paleizen van de Oranjes om te nuttigen en indruk mee te maken.

De tekening die mijn hele leven op Amerongen in een gang hing bleek ook een exacte maatvoering te kennen, het was geen artist impression maar het vastleggen van de werkelijkheid in 1710! Ik bleek goud in handen te hebben, een routekaart voor de restauratie en een inspiratiebron voor een

duurzame toekomst. Duurzaam in de zin van financieel gezond en maatschappelijk relevant.

Maatschappelijke relevantie

Maatschappelijk relevant is de basis voor de instandhouding van erfgoed, in combinatie met een toekomstvisie zoals gemaakt in 2013 waarin de verdienmodellen en noodzaak daarvan zijn vastgelegd. Het is een uitgebreid plan, dat voor vele jaren is overlegd met provincie, gemeente en RCE, en wat als kader dient voor toekomstige plannen, waarbij je zodra een gelegenheid zich voordoet een onderdeel kan uitwerken.

Maatschappelijk relevant wil ook zeggen dat het

bezit wat in je schoot is gevallen - waarvoor je als Rijksmonument subsidies en bijdragen van fondsen ontvangt - op een nuttige en leerzame manier wilt delen met de maatschappij die jou ondersteunt bij het onbezoldigd bewaren van het erfgoed voor toekomstige generaties.

De tijd voor het uitwerken van de agrarische (oer) functie van het landgoed is rijp gebleken. De vraag naar lokaal en eerlijk voedsel is groeiende. Op dit onderdeel heb ik me de laatste jaren gefocust naast de restauratie van muren, lanen en gebouwen waaronder de herbouw van de ridderhofstad Waayestein die in 1992 door brand was verwoest.

▲ Vrijwilligers van de moestuin

Restaureren en ontwikkelen

In 2017 is de moestuin gerestaureerd en is de groente productie gestart. Deze tuin heeft bovenal een museale functie om kennis te delen, te leren van vergeten teelt technieken en te genieten van de oude groente- en fruitrassen. In de moestuin is in de orangerie een landgoed winkel met terras waar bezoekers producten van ons en andere lokale producenten kunnen kopen.

Inmiddels telen we ook op drie andere percelen "tuinderijen" genaamd ook groentes, totaal ca 2.0 ha netto. Op 10 ha natuurgronden telen we sinds 2019 oer-granen, "landbouw inclusieve natuur".

We telen volgens het concept van de strokenteelt en gemeente teelten waarbij we een van de deelnemers zijn aan een zesjarig Europees onderzoek (Cropmix) van de WUR waarmee we sinds 2017 samenwerken. Het graan wordt op windkracht gemalen door Maallust in Amerongen en het brood gebakken door lokale bakkers.

Wat is een gemend bedrijf zonder dieren? Varkens zijn in 2019 gekomen om in de bossen naast eikels en beukenootjes ook de bramen en duizendknoop te bestrijden. Resten uit de moestuin maken hun menu af. Ze hebben het mooiste varkensleven wat je kan bedenken en ze produceren eerlijk en heerlijk vlees. En geheel onverwacht trekken ze heel veel bezoekers, jong en oud.

Het sterrenbos

18 juni 2021 werd ik met de neus op de feiten gedrukt. Je kan veel plannen en willen en bedenken maar soms zijn er grotere krachten waar je allen maar met verbijstering naar kan kijken. De valwind die het dorp Leersum heeft getroffen landde als eerste in ons sterrenbos met desastreuze gevolgen. Totaal is er bijna 10 ha bos verwoest in een paar minuten.

De plannen voor het herstel van de Agterste tuin binnen de tuinmuur gingen in de ijskast. Alle energie was nodig om de wonden te likken en fondsen te werven voor het herstel van het bos en het Sterrenbos in het bijzonder. Met groot genoegen kan ik melden dat we deze herfst kunnen starten met het herstel van het Sterrenbos naast de moestuin. Al duizenden andere bomen zijn al elders

deels in het niet monumentale gedeelte weer ingeplant. Het vochtige voorjaar kwam dat zeer ten goede. Terwijl ik dit schrijf, in juni 2023, hebben we al een paar weken geen regen maar zon en een stevige wind gehad. Vandaag wordt het 30 graden, voorlopig gaat het nog niet regenen. Welk verhaal in de geschiedenis van Zuylestein zal dit weer opleveren?

Delen

Iets schoons bezitten is in alle opzichten bijzonder als je aan het roer zit, maar pas als je het kan delen met bezoekers en je medewerkers en bovenal de grote groep betrokken vrijwilligers zie je wat het doet voor je omgeving. Er wordt je een spiegel voorgehouden die energie geeft. En je krijgt er een familie bij, een groep betrokken mensen die elk vanuit hun eigen motivatie een bijdrage willen leveren aan de instandhouding van dit zeventien-de-eeuwse monument.

Met elkaar, waaronder de diverse instanties die financieel ondersteunen en de deskundigheid van landgoed Twickel, waarmee we sinds kort samenwerken, maken we er iets moois van voor de toekomst door het erfgoed te exploiteren zoals het ooit bedoeld is. Ik hoop van harte dat dit experiment toekomstbestendig mag blijken.

Jemima de Brauwere, 15 juni 2023

Gebruikte literatuur

Een selectie uit de gebruikte literatuur.

De volledige lijst vindt u op

www.openmonumentendagamerongen.nl.

- Bakker, Mariëlle, Vernietiging en wederopbouw Nederlandse kastelen en buitenplaatsen tijdens de Tweede Wereldoorlog, Serie NKS-rapporten, deel 8 van de Nederlandse Kastelen Stichting, Wijk bij Duurstede 2011
- Brauwere, Jemima de, 'De droom van mijn moeder en die van mij', De Kromme Rijn vertelt, nr 2 (2022) pp. 34-35
- de Bruin, Renger, Gerritsen, Lodewijk en te Slaa, Branden of Betalen
- Caspers, N.C., 'Bombardement op Zuylestein', Hoetwas, jg. 13 nr 4, november 2008, pp 27
- Cleverens, R.W.A.M., De Graven van Aldenburg Bentinck en Waldeck-Limburg. Middachten, Weldam, Amerongen, Zuylestein, particuliere uitgave 1983
- Dengerink, Thea, 'De bruikbaarheid van een gravure voor de restauratie van de moestuin Zuylestein', Tuingeschiedenis in Nederland II. Denken en doen in de Nederlandse tuinkunst 1500-2000, Cascade, 2016
- 'Het Kasteel Zuylestein', Buiten, Geïllustreerd weekblad, jg 3 (1909) pp 1, 4-8, 13, 16-19, 25, 28-32

- Klaus, Lambert (red.), Honderd jaar Bewoningsgeschiedenis Huys Amerongen 1879-1979..
- Kuiper, Yme en Ben Olde Meierink (red.), Buitenplaatsen in de Gouden Eeuw. De rijkdom van het buitenleven in de Republiek, z.pl. 2015
- Knuijt, Marieke, Jansen, Sunny en De Bonst, Cees, De adel in beweging; op een adellijk huis
- Maris, A.J., 'Maarten Maartenshuis en Zuylestein', Oud-Utrecht, tijdschrift voor geschiedenis van stad en provincie Utrecht, jg 48 nr 11 (1975), pp 86
- Moes, E., en K. Sluylterman, Nederlandse kastelen en hun geschiedenis, Amsterdam 1915.
- Meischke, R., 'Het kasteel Zuilenstein te Leersum', T.J. Hoekstra, Liber Castellorum, 1981
- Olde Meierink, B. [et al.], Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht, Utrecht 1995
- Oosten de Boer, P.F. van, 'Zuylestein door de eeuwen heen', Hoetwas, jg. 17-4; jg. 18 nrs.1, 2.
- Panhuysen, Luc, Rampjaar 1672.
- Putten, Leo van, Amerongen, een 'aenzienlijk vleck', geschiedenis van kasteel en dorp in 40 vensters.
- Putten, Leo van, 'Kasteel Wittenburg. Echo van vooroorlogs Zuylestein leeft voort in Wassenaar', Hoetwas jg. 28 nr 1

Poortgebouw vanaf oprijlaan

- Rotgans-van Blerkom, H.F., 'In de schijn werpers: kasteel Zuilestein', Kasteel Amerongen Bulletin / Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen, jg 17 nr. 46 (2000) pp. 10-20
- Valk, Jan van der, 'Flitsen van het oude Zuylestein', Hoetwas jg 25 nr 3 augustus 2020, pp 7-11
- Vergezichten. Dromen over Amerongen anno 2067. Themaboekje OMDA 2017
- Werkhoven, Annet, 'De renaissance-tuin van Zuylestein. Een moment voor een monument', De Kaap 22 april 2021
- Werkgroep 100 jaar Bentinck, Honderd jaar bewoningsgeschiedenis Huys Amerongen 1879-1979
- Wyck, H.M.W van der en J. Enklaar-Lagendijk, Zuylesteyn, Alphen aan den Rijn, 1982
- Courtly gardens in Holland 1600-1650- the House of Orange and the Hortus Batavus/Vanessa Bezemer Sellers, Amsterdam:Architectura&Natura, c.2001, pp.424

Websites:

- <https://www.landgoed-zuylestein.nl>
- <https://binnenstebuiten.kro-ncrv.nl/buitenleven/geschiedenis-en-innovatie-op-landgoed-zuylestein>
- <http://www.kasteleninutrecht.eu/Zuilestein.html>

- <https://rijksmonumenten.nl/monument/455483/zuylestein-poortgebouw/leersum/>
- www.klimaatrobuustebuitenplaatsen.nl
- Podcast Josephine Rombouts: Hoepelrokken en bosvarkens

Colofon

Afbeeldingen:

Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, het Koninklijk Huisarchief, Jan Luyken, Parc Broekhuizen, privé collectie landgoed Zuylestein, privé archief huis Twickel, Historische Vereniging Leersum, Het Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, Het Utrechts Archief, het Rijks Museum, Nationaal Archief, Arie Rebergen, Jac van der Wielen fotografie, Google.

Concept en teksten:

Jacqueline Ruijs, Liesbeth Ruitenberg, Thea Dengerink, Jemima de Brauwere en Theo Joosten

Met dank aan Leo van Putten, Lodewijk Gerretsen, Ron van Rossum en Dirk van der Meer voor hun meelesen en meedenken.

Vormgeving en realisatie:

Novad Creatieve Merkvesterkers, Amerongen

Mien van 't Santfonds - Elise Mathilde Fonds - Gemeente Utrechtse Heuvelrug
 Landgoed Zuylestein - Parc Broekhuizen - Bistro Lof - Voltaire - Heuvelrugfonds
 Historische Vereniging Leersum - Kasteel Amerongen - Luckerhof Makelaars
 Lorijn - Buitenplaats Bentinck - van Dorland Hovenier - Dalhuijsen - Expert Leersum
 Solo Snackbar|Grillroom|Pizzeria - Henzen Wegenbouw - Buitenlust - De Koenhoek
 De Wij-vorm - Kees de Nobel - Technivorm - Kleton - Restaria De Brabander
 Skulp - De Roode Leeuw No35 - LVG advocaten - Praktijk voor Manuele Therapie
 Boomkroon - Dirk Bos -
 Diederik Vink -
 Brandbeveiliging - Daal-
 Klaassen- Plus Leersum
 Vocking Meubelmakers
 Autobedrijf Reede
 Schimmel - Studio 32
 BronsvortBNA -
 Natuuropleidingen
 BambooCity-NOVAD
 TMF Fiscaal Advies - Villa Colores Spain - Piatto - De Proloog
 Fam. Kuitenbrouwer Waayestein - Divaco - Fam. Ages Hoofdhuis Zuylenstein
 Pixion - Napoleonschuur - Jumbo - Muziek Festival Utrechtste Heuvelrug
 Vrienden Andrieskerk - Heemkundige Stichting Amerongen-Mas Montagne

**DIT BOEKJE
 KWAM TOT
 STAND MET
 DANK AAN**

Dikkenberg Tweewielers
 DB Wonen - Hoovos
 mans Regiomakelaars
 AH Elst - Abbing Zeist
 Annemiek's haarmode
 Optiversum Leersum
 - Architectenbureau
 De Tram - Nuyt Groep
 - Slagerij Van Ginkel
 't Blommeke - INBO

OPENMONUMENTENDAGAMERONGEN.NL

EERDER VERSCHENEN BOEKJES

2014

2015

2016

2017

2018

2019

2020

2021

2022

OPEN
MONU
MENT
& DAG
AMERONGEN
2023